

Emilianides Katsaros

17.9.2025

Προς

Ομοσπονδία Εργοδοτών & Βιομηχάνων Κύπρου (ΟΕΒ)

Κυπριακό Εμπορικό και Βιομηχανικό Επιμελητήριο (ΚΕΒΕ)

Αγαπητοί Κύριοι,

Γνωμοδότηση αναφορικά με συνταγματικότητα ενδεχόμενης νομοθεσίας για υποχρεωτική εφαρμογή ΑΤΑ σε συμβάσεις εργασίας ιδιωτικού δικαίου

1. Εισαγωγή

Μου ζητήθηκε να γνωμοδοτήσω ως προς το ενδεχόμενο επιβολής υποχρεωτικής εφαρμογής Αυτόματης Τιμαριθμικής Αναπροσαρμογής (ΑΤΑ) σε εργαζόμενους με συμβάσεις εργασίας ιδιωτικού δικαίου, μέσω ψήφισης νομοθεσίας. Το θέμα προέκυψε κατόπιν σχετικής πρότασης του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων για δυνητική νομοθετική ρύθμιση, ώστε να υπάρξει καθολική επέκταση της ΑΤΑ για κάλυψη του συνόλου των εργαζομένων.

Στο παρόν στάδιο δεν έχει τεθεί σε διαβούλευση οποιαδήποτε συγκεκριμένη νομοθετική πρόταση, ούτε και έχει παρουσιαστεί οποιοδήποτε νομοσχέδιο. Ως γίνεται επομένως κατανοητό, δεν είναι δυνατόν η παρούσα γνωμοδότηση να επεκταθεί επί σχολιασμού ενός νομοσχεδίου που δεν έχει ακόμα συνταχθεί. Το ερώτημα επομένως που μου τέθηκε ήταν *in abstracto* και αφορά σε ενδεχόμενα ζητήματα συνταγματικότητας που θα προέκυπταν σε περίπτωση υποβολής ενός τέτοιου νομοσχεδίου. Η παρούσα γνωμοδότηση δίδεται επομένως, με την κατανόηση ότι συζητά τη δυνητική πρόταση στη βάση των στοιχείων που

Emilianides Katsaros

μέχρι στιγμής είναι διαθέσιμα και δεν μπορεί προφανώς να αξιολογήσει στοιχεία που δεν έχουν δοθεί στους κοινωνικούς εταίρους ή στη δημοσιότητα.

Περαιτέρω, τονίζεται ότι η παρούσα γνωμοδότηση αξιολογεί το ζήτημα αποκλειστικά στη βάση του ισχύοντος δικαίου, ως αυτό ερμηνεύεται από το Ανώτατο Συνταγματικό Δικαστήριο ή/και το Ανώτατο Δικαστήριο ή/και τα υπαγόμενα σε αυτό δικαστήρια ή/και διεθνή δικαστήρια. Ως εκ τούτου, δεν διενεργείται για σκοπούς της παρούσας γνωμοδότησης αξιολόγηση των ερμηνευτικών επιλογών των δικαστηρίων *de lege ferenda* ή με διάθεση ακαδημαϊκής κριτικής, όπως θα γινόταν σε ένα ακαδημαϊκό άρθρο. Σκοπός της γνωμοδότησης είναι να παράσχει μια ακριβοδίκαιη αποτύπωση του δικαίου ως ισχύει σήμερα και κατ' επέκταση να αξιολογήσει ποια θα ήταν η ενδεχόμενη αντιμετώπιση του ζητήματος από τα κυπριακά δικαστήρια.

Σημειώνω ότι το κυπριακό μοντέλο εργασιακών σχέσεων στηρίζεται διαχρονικά στη συνεργασία και στον τριμερή διάλογο μεταξύ των συνδικαλιστικών οργανώσεων των εργαζομένων, των οργανώσεων των εργοδοτών και του Υπουργείου Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ενδεικτικά C. Ioannou, 'The Development of the Cypriot Corporatist Model, the Emergence of a Corporatist Culture and its Impact on the Process of Europeanization' (2009) 10 *Cyprus and European Law Review*: 700–736). Ως εκ τούτου, ζητήματα όπως η ΑΤΑ ρυθμίζονταν πάντοτε με επίτευξη συναίνεσης μεταξύ των συλλογικών φορέων, ως αποτέλεσμα διαλόγου και περιλαμβάνονταν ως όροι στις συλλογικές συμβάσεις εργασίας, όπου φυσικά υπήρχαν τέτοιες συλλογικές συμβάσεις. Είναι εμφανές ότι ενδεχόμενη νομοθετική ρύθμιση της ΑΤΑ θα συνιστά απόκλιση από το παραδοσιακό μοντέλο τριμερούς συνεργασίας, εφόσον η νομοθετική ρύθμιση συνίσταται εκ των πραγμάτων σε επιβολή όρων, αντί σε ελεύθερη διαπραγμάτευση αυτών μεταξύ των φορέων των εργοδοτών και των εργαζομένων (βλ. αναλυτικά A. Emilianides and C. Ioannou, *Labour Law in Cyprus*, 3rd Ed., Kluwer: The Hague, 2024).

Emilianides Katsaros

Σημειώνω περαιτέρω ότι το άρθρο 26(2) του Συντάγματος προβλέπει ότι: «Νόμος δύναται να ρυθμίση τας συλλογικές συμβάσεις εργασίας, υποχρεωτικώς εφαρμοζόμενας υπό των εργοδοτών και των εργαζομένων, προστατευομένων επαρκώς των δικαιωμάτων οιουδήποτε ατόμου αδιακρίτως της αντιπροσωπεύσεως τούτου κατά την σύναψιν τοιαύτης συμβάσεως». Δεν ψηφίστηκε νόμος που να ρυθμίζει τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας μετά την εγκαθίδρυση της Κυπριακής Δημοκρατίας και κατ' επέκταση η εν λόγω συνταγματική διάταξη, η οποία διενεργεί επιφύλαξη υπέρ του Νόμου, δεν έχει ουσιαστικά ενεργοποιηθεί (βλ. Κ. Τορναρίτης, 'Συλλογική Σύμβασις Εργασίας' (1972) 1-2 *Κυπριακό Νομικό Βήμα*: 14-17). Στις δηλώσεις του Υπουργού Εργασίας και Κοινωνικών Ασφαλίσεων δεν εκφράστηκε οποιαδήποτε πρόθεση για ψήφιση γενικής νομοθεσίας αναφορικά με τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας, αλλά αποκλειστικά για καθολική εφαρμογή της ΑΤΑ. Συνεπώς, το ζήτημα δεν χρήζει εξέτασης με βάση το άρθρο 26(2) του Συντάγματος, εφόσον μια παρόμοια αξιολόγηση θα είχε νόημα μόνο εάν επρόκειτο για θέσπιση γενικής νομοθεσίας που να κατοχυρώνει νομοθετικά τις συλλογικές συμβάσεις εργασίας.

Ως προς το νομικό καθεστώς των συλλογικών συμβάσεων εργασίας σημειώνω πως αυτό διέπεται από σειρά αποφάσεων του Ανώτατου Δικαστηρίου, στις οποίες έχει κριθεί πως δεν δημιουργούν κατ' αρχήν δικαιώματα και υποχρεώσεις στο δημόσιο δίκαιο (*Kontemeniotis v. CyBC* [1982] 3 CLR 1027, *Παπαδόπουλος κ.α. v. ΠΙΚ* [1996] 3 ΑΑΔ 1, *Evangelou and others v. CyBC* [1985] 3 CLR 1410, *Αγγελίδης v. ΑΤΗΚ*, Υπ. 46/2011, ημ. 1/9/2014, *Μεσαρίτης κ.α. v. ΤΕΠΑΚ*, Υπ. 1322-1333/2011, ημ. 11/6/2015, *DerParthogh v. CyBC* [1984] 3 CLR 635). Εντούτοις, οι ρυθμίσεις τους μπορούν να καταστούν δεσμευτικές στα μέρη μέσα από την ενσωμάτωσή τους σε ατομικές συμβάσεις εργασίας (*Lanitis Bros Co Ltd v. Ioannides and others* [1979] 1 CLR 815. *Χατζηκωνσταντή v. Golden Coast Ltd* [2012] 1 ΑΑΔ 65, *Λοΐζου v.*

Emilianides Katsaros

Stylson Engineering Co Ltd [1998] 1 ΑΑΔ 2077). Για σκοπούς της παρούσας γνωμοδότησης, το θέμα δεν χρήζει περαιτέρω ανάλυσης.

Σημειώνω εξάλλου πως δεν θα αποτελέσει αντικείμενο της παρούσας γνωμοδότησης η επιφύλαξη του άρθρου 26(1) του Συντάγματος, σύμφωνα με την οποία: *Νόμος θέλει προβλέψει διά την πρόληψιν εκμεταλλεύσεως υπό προσώπων, άτινα διαθέτουσιν ιδιάζουσαν οικονομικήν ισχύν*. Εν πρώτοις, δεν έχει τεθεί ζήτημα εν προκειμένω πρόληψης εκμετάλλευσης των εργαζομένων από τους εργοδότες, από τη στιγμή μάλιστα που ο τριμερής διάλογος έχει λειτουργήσει με επιτυχία για δεκαετίες και κατά δεύτερο θα ήταν εξαιρετικά δυσχερές να υποστηριχθεί ότι όλοι ανεξαιρέτως οι εργοδότες έχουν «ιδιάζουσα» οικονομική ισχύ που να καθιστά εφαρμοστέα την εν λόγω επιφύλαξη. Με δεδομένο πως η πρόταση που εκφράστηκε αφορά σε καθολική νομοθετική εφαρμογή της ΑΤΑ, δεν φαίνεται να χρειάζεται περαιτέρω ενασχόληση με την εν λόγω επιφύλαξη και ως εκ τούτου δεν θα απασχολήσει στη συνέχεια.

Στη βάση των πιο πάνω οριοθετήσεων του αντικειμένου της γνωμοδότησης, προχωρώ στη συνέχεια της παρούσας, στην αξιολόγηση της συνταγματικότητας μιας ενδεχόμενης ρύθμισης με την οποία να καταστεί, μέσω νομοθεσίας, υποχρεωτική η εφαρμογή της ΑΤΑ σε εργαζόμενους με συμβάσεις εργασίας ιδιωτικού δικαίου.

2. Το άρθρο 26 του Συντάγματος

Το άρθρο 26 (1) του Συντάγματος προβλέπει ότι: *«Έκαστος έχει το δικαίωμα του συμβάλλεσθαι ελευθέρως. Τούτο υπέκειται εις όρους, περιορισμούς ή δεσμεύσεις τιθεμένους επί τη βάσει των γενικών αρχών του δικαίου των συμβάσεων»*.

Emilianides Katsaros

Στη *Chimonides v. Manglis* [1967] 1 CLR 125 υπό εξέταση ήταν το ακόλουθο ζήτημα. Δυνάμει του περί Ανακουφίσεως Δυσπραγούντων Ενοικιαστών Νόμου 19/1965, το Υπουργικό Συμβούλιο είχε προσωρινά κηρύξει περιοχές εντός των δημοτικών ορίων Λευκωσίας ως δυσπραγούσες, με διάταγμα που δημοσιεύθηκε στην Επίσημη Εφημερίδα στις 19.8.1965. Το διάταγμα εκδόθηκε διότι οι περιοχές αυτές γειτνίαζαν με επικίνδυνα σημεία, συνεπεία των διακοινοτικών ταραχών του 1963-1964, με αποτέλεσμα τον δυσμενή επηρεασμό και την ουσιώδη μείωση της εργασίας των ενοικιαστών. Ο ενάγων, που ήταν συμβατικός ενοικιαστής υποκαταστήματος στην οδό Ερμού, η οποία είχε κηρυχθεί ως δυσπραγούσα περιοχή, ζήτησε από το Δικαστήριο τον καθορισμό του πληρωτέου ενοικίου. Η οδός Ερμού βρισκόταν στη γραμμή αντιπαράταξης, γνωστή ως πράσινη γραμμή, η οποία την διαχώριζε από τις περιοχές που βρίσκονταν υπό τουρκοκυπριακό έλεγχο και στις οποίες οι Ελληνοκύπριοι εμποδίζονταν ενόπλως να εισέλθουν. Το πρωτόδικο Δικαστήριο έκρινε πως ο Νόμος 19/1965 δεν εφαρμοζόταν σε συμβατικούς ενοικιαστές, όπως ο ενάγων.

Κατ' έφεση, η Ολομέλεια του Ανώτατου Δικαστηρίου αποφάσισε ομόφωνα πως ο Νόμος 19/1965 εφαρμοζόταν όχι μόνο σε θέσμιους ενοικιαστές, αλλά και σε συμβατικούς ενοικιαστές. Εξετάστηκε επομένως κατά πόσο ο επίδικος Νόμος βρισκόταν σε συμφωνία με τα άρθρα 23 και 26 του Συντάγματος που κατοχυρώνουν το δικαίωμα στην ιδιοκτησία και τη συμβατική ελευθερία αντίστοιχα. Για σκοπούς της παρούσας, μας ενδιαφέρει ιδίως η εφαρμογή του άρθρου 26 του Συντάγματος. Η Ολομέλεια διχάστηκε. Η πλειοψηφία (Βασιλειάδης, Τριανταφυλλίδης, Σταυρινίδης και Λοϊζου) αποφάσισε ότι το άρθρο 26 του Συντάγματος κατοχυρώνει την ελευθερία ενός προσώπου να συνάπτει συμβάσεις, αλλά όχι τα δικαιώματα που δημιουργούνται με βάση τις συμβάσεις αυτές. Κατά συνέπεια κρίθηκε ότι το άρθρο 26 του Συντάγματος δεν εφαρμοζόταν στην επίδικη διαφορά που αφορούσε στο περιεχόμενο της σύμβασης. Η μειοψηφία (Ιωσηφίδης, Χατζηαναστασίου) έκρινε αντίθετα ότι το δικαίωμα του

Emilianides Katsaros

συμβάλλεσθαι ελευθέρως κατοχύρωνε όλες τις πτυχές του δικαιώματος, από τη σύναψη μέχρι την οριστική εκπλήρωση της σύμβασης.

Η νομολογία εντούτοις διαφοροποιήθηκε στην *Πρόεδρος της Δημοκρατίας ν. Βουλής των Αντιπροσώπων* [2014] 3 ΑΑΔ 487 που αφορούσε στη συνταγματικότητα του περί Απαλλαγής Εγγυητών από την Εγγύηση Εκπλήρωσης της Υπόσχεσης ή της Υποχρέωσης Χρέους μετά την Πώληση Ενυπόθηκου Ακινήτου Νόμου του 2014. Με τον επίδικο Νόμο προβλεπόταν ότι, σε περίπτωση που ενυπόθηκος δανειστής επιλέξει να προχωρήσει με πώληση ενυποθήκου ακινήτου με βάση τις διατάξεις του Μέρους VIA του περί Μεταβιβάσεως και Υποθηκεύσεως Ακινήτων Νόμου, και το προϊόν της πώλησης δεν επαρκεί για την πλήρη εξόφληση του ενυπόθηκου χρέους, οι εγγυητές απαλλάσσονται από την εγγύηση εκπλήρωσης της υπόσχεσης ή της υποχρέωσης του εναπομείναντος χρέους.

Το Ανώτατο Δικαστήριο διαφοροποιήθηκε από τη *Chimonides*. Έκανε παραπομπή στην απόφαση *Republic v. Menelaou* [1982] 3 CLR 419, στην οποία σημειώθηκε ότι θα ήταν αντίθετο προς την κοινή λογική και τους κανόνες της δικαιοσύνης να επιτραπεί η κατεδάφιση των θεμελίων μιας συμβατικής διευθέτησης και με αυτό τον τρόπο να προκληθεί αβεβαιότητα και έλλειψη εμπιστοσύνης ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των πολιτών. Αντίστοιχα παρέπεμψε στην *Πρόεδρος της Δημοκρατίας ν. Βουλής των Αντιπροσώπων* [1997] 3 ΑΑΔ 36, στην οποία κρίθηκε ότι ο επίδικος νόμος ήταν αντίθετος με το άρθρο 26 του Συντάγματος, καθότι ο ένας συμβαλλόμενος αποστερείτο της ελεύθερης επιλογής του ως προς τον προσδιορισμό του περιεχομένου της σύμβασης του και γενικότερα του καταρτισμού της σύμβασης, κατά τη βούλησή του. Κρίθηκε ότι ο εν λόγω περιορισμός δεν ήταν επιτρεπτός από τις γενικές αρχές του δικαίου των συμβάσεων.

Emilianides Katsaros

Σε αντίθεση με τη *Chimonides* επομένως, η Ολομέλεια έκρινε ομόφωνα ότι το δικαίωμα του συμβάλλεσθαι ελευθέρως, ως κατοχυρώνεται στο άρθρο 26 του Συντάγματος:

«περικλείει και το δικαίωμα διαμόρφωσης του περιεχομένου της σύμβασης, κατά την ελεύθερη βούληση των συμβαλλομένων (Δέστε την Απόφαση του Ελληνικού ΣτΕ 2944/1980 (Τμήμα Δ) και Δαγτόγλου: Συνταγματικό Δίκαιο - Ατομικά Δικαιώματα, 4^η Αναθεωρημένη Έκδοση, 2012, Οικονομική Ελευθερία, παράγραφοι 1302-1303). Η μεταγενέστερη επέμβαση του νομοθέτη, δεν συμβιβάζεται, καταρχήν, με την ελευθερία των συμβάσεων. Εξαιρέσεις δυνατόν να είναι δικαιολογημένες, στο βαθμό που επιτρέπει το Σύνταγμα. Όμως οι περιορισμοί του δικαιώματος, όπως προσδιορίζονται από τα όρια που θέτει το ίδιο το Σύνταγμα, δεν πρέπει να θίγουν την ουσία ή τον πυρήνα του δικαιώματος, όπως συμβαίνει στην προκείμενη περίπτωση».

Συνεπώς, η κρατούσα νομολογιακή αντίληψη είναι πως το άρθρο 26 του Συντάγματος περικλείει και το δικαίωμα διαμόρφωσης του περιεχομένου της σύμβασης, κατά την ελεύθερη βούληση των συμβαλλομένων. Ταυτόσημη ήταν η απόφαση και στην *Πρόεδρος της Δημοκρατίας ν. Βουλής των Αντιπροσώπων* [2014] 3 ΑΑΔ 529.

Ακολούθησε η *Πρόεδρος της Δημοκρατίας ν. Βουλής των Αντιπροσώπων* [2017] 3 ΑΑΔ 14. Επίδικη ήταν η συνταγματικότητα του περί Ποινικού Κώδικα (Τροποποιητικός) (Αρ. 3) Νόμου του 2016, με τον οποίο τροποποιούνταν οι διατάξεις του Ποινικού Κώδικα Κεφ. 154 και συγκεκριμένα του αδικήματος της τοκογλυφίας, ώστε να εφαρμόζονται σε Πιστωτικά Ιδρύματα σε δάνεια που παραχωρούνται (i) για οικιστικούς σκοπούς νοουμένου ότι το αρχικό ύψος του δανείου δεν υπερβαίνει τις €350.000.- και (ii) για φοιτητικούς σκοπούς νοουμένου ότι το αρχικό ύψος του δανείου δεν υπερβαίνει τις €50.000. Η Ολομέλεια του Ανώτατου Δικαστηρίου αποφάσισε ομόφωνα, με παραπομπή στην προαναφερόμενη απόφαση του 2014, ότι με τον

Emilianides Katsaros

υπό Αναφορά Νόμο καταστρατηγείται το άρθρο 26 του Συντάγματος. Τονίστηκε εκ νέου ότι το δικαίωμα του «συμβάλλεσθαι ελευθέρως» περιλαμβάνει και το δικαίωμα διαμόρφωσης του περιεχομένου της Σύμβασης, κατά την ελεύθερη βούληση των συμβαλλομένων και ότι η μεταγενέστερη επέμβαση του Νομοθέτη δεν συμβιβάζεται, καταρχήν, με την ελευθερία των Συμβάσεων.

Η Ολομέλεια έκρινε ότι με τη μεταγενέστερη των συμβάσεων παρέμβαση της Βουλής, η βούληση των συμβαλλομένων ως προς τους όρους της μεταξύ τους συμφωνίας, στρεβλώνεται και έκρινε ότι δεν μπορούσε να διασωθεί στη βάση των γενικών αρχών του Δικαίου των Συμβάσεων και ότι δεν υπάρχουν αρχές του δικαίου των συμβάσεων που εφαρμόζονται στην προκείμενη περίπτωση. Ο ισχυρισμός της Βουλής των Αντιπροσώπων ότι η επέμβασή της στο δικαίωμα της ελευθερίας του συμβάλλεσθαι επιτρέπεται ένεκα της εκμετάλλευσης της ιδιάζουσας οικονομικής ισχύος των Πιστωτικών Ιδρυμάτων απορρίφθηκε.

Σημειώνουμε και την Αναφορά 3/19, *Πρόεδρος της Δημοκρατίας ν. Βουλής των Αντιπροσώπων*, ημ. 3.6.2020. Σε αυτή κρίθηκε αντισυνταγματικός, ως αντικείμενος με το άρθρο 26 του Συντάγματος, ο περί των Καταχρηστικών Ρητρών σε Επιχειρηματικές Συμβάσεις που Συνάπτονται από Πολύ Μικρές Επιχειρήσεις Νόμος του 2019.

3. Εφαρμογή στην παρούσα περίπτωση

Με την εκφρασθείσα νομοθετική πρόθεση θα υπάρξει επέμβαση επί του δικαιώματος του συμβάλλεσθαι ελευθέρως, ως αυτό κατοχυρώνεται από το άρθρο 26 του Συντάγματος, και ως ερμηνεύθηκε από το Ανώτατο Δικαστήριο ανωτέρω. Είναι σαφές πως με την επιβολή διά νόμου της ΑΤΑ, μεταβάλλεται νομοθετικά το περιεχόμενο των συμβάσεων εργασίας ιδιωτικού δικαίου και επιβάλλονται συμβατικοί όροι που δεν είχαν συμφωνηθεί από τους

Emilianides Katsaros

συμβαλλομένους, είτε μέσω ατομικών, είτε μέσω συλλογικών, συμβάσεων. Ουσιαστικά ο ένας συμβαλλόμενος αποστερείται της ελεύθερης επιλογής προσδιορισμού του περιεχομένου της σύμβασής του κατά τη βούλησή του και υπάρχει νομοθετική επέμβαση στο περιεχόμενο μιας συμβατικής διευθέτησης. Εφόσον έχει κριθεί πως το δικαίωμα του «συμβάλλεσθαι ελευθέρως» περικλείει και το δικαίωμα διαμόρφωσης του περιεχομένου της Σύμβασης, κατά την ελεύθερη βούληση των συμβαλλομένων, η επέμβαση του Νομοθέτη δεν συμβιβάζεται, καταρχήν, με την ελευθερία των Συμβάσεων, εφόσον στρεβλώνονται οι όροι της μεταξύ των συμβαλλομένων ιδιωτικής συμφωνίας και κατ' επέκταση η βούλησή τους. Δεν υπάρχει εν προκειμένω γενική αρχή του δικαίου των συμβάσεων που να αφορά στην ΑΤΑ και δεν τίθεται ζήτημα εξαίρεσης κατ' εφαρμογή των γενικών αρχών του δικαίου των συμβάσεων.

Στη βάση των πιο πάνω, καταλήγω πως δυνάμει της υφιστάμενης νομολογίας, η νομοθετική επιβολή εφαρμογής της ΑΤΑ σε εργαζόμενους με συμβάσεις εργασίας ιδιωτικού δικαίου, φαίνεται να βρίσκεται σε αντίθεση με το άρθρο 26 του Συντάγματος και το δικαίωμα του συμβάλλεσθαι ελευθέρως.

Με εκτίμηση,

Αχιλλεύς Κ. Αιμιλιανίδης